Marko Cotič

Arhitektura in lepota

Eseji o estetiki arhitekture

1851

Marko Cotič
Arhitektura in lepota
Eseji o estetiki arhitekture

© Celjska Mohorjeva družba, 2024
Vse pravice pridržane.

CIP - Kataložni zapis o publikaciji
Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana

72.01:111.852(081)

COTIČ, Marko, arhitekt
Arhitektura in lepota : eseji o estetiki arhitekture / Marko Cotič. - Celje : Celjska Mohorjeva družba : Društvo Mohorjeva družba, 2024

ISBN 978-961-278-683-0
COBISS.SI-ID 181636355

Marko Cotič

Arhitektura in lepota

Eseji o estetiki arhitekture

1857
Celjska Mohorjeva družba
Prva slovenska založba

Kaj je lepota? Lepota je stanje, ki se pojavi, ko stavbe spregovorijo.
(*Paul Valery*)

Ni ideološkega opravičila za grdo arhitekturo. Ta je kot most, ki se ruši.
(*Aldo Rossi*)

Stavbe od nekdaj zadovoljujejo človekovo potrebo po zavetju, vendar nekaj spreminja kočo, tovarno, urad ali trgovino v nekaj več. To je arhitektura – pomenljiva stavba.
(*Bruce Allsopp*)

Omnis cognitio incipit a sensu.[1]
(*Latinski rek*)

Tradicija je ohranjanje ognja in ne čaščenje pepela.
(*Gustav Mahler*)

Lepota je pomembna. Ni le subjektivna stvar, temveč univerzalna potreba.
Če jo preziramo, se hitro znajdemo v duhovni puščavi.
(*Roger Scruton*)

Red je užitek razuma, nered je naslada domišljije.
(*Paul Claudel*)

[1] Vsako spoznanje se začne pri vidnem.

Predgovor

Ta knjiga govori o lepoti v arhitekturi in o vprašanjih, s katerimi se srečujejo arhitekti, študenti arhitekture, krajinski arhitekti oz. vsi, ki odločajo o izgledu okolja, in tudi tisti ljubitelji, ki bi radi doumeli, zakaj je neka arhitektura kvalitetna in kdaj je neustrezna. Predvsem pa je namenjena tistim, ki so še vedno prepričani, da mora biti arhitektura lepa. Kriteriji estetske presoje arhitekture in umetnosti nasploh so se namreč danes izgubili, zato prevladujeta negotovost in zmeda, ki ju še povečujeta medijska poplava šokantnih podob ter odsotnost kritike. Ob tem ne preseneča, da so celo po umetnostih razgledani izobraženci pri presojanju arhitekture neverjetno zbegani. To gotovo izhaja tudi iz njene narave, saj je med umetnostmi edina namenjena uporabnosti, hkrati pa je neločljivo zavezana kraju, kjer stoji. Svojevrsten je tudi njen javni značaj, saj je vsaka arhitektura vedno tudi javni objekt na očeh javnosti. Prav to ji podeljuje poseben položaj, ki za razliko od drugih umetnosti ne dopušča skrajnega individualističnega izraza, temveč terja splošen konsenz in pozitivna čustva, saj gre za javno umetnost, s katero moramo živeti vsi. Nenazadnje obstaja v arhitekturi tudi možnost njene prenove s strani drugega arhitekta, kar je v umetnosti vsekakor posebnost. Čeprav so ravno estetske kvalitete tiste, ki arhitekturo uvrščajo med umetnosti, se beseda lepota danes redko znajde v medijskih predstavitvah, kritičnih zapisih in razpravah o arhitekturi. Načrtna estetizacija vseh vidikov življenja je pristno lepoto skoraj pregnala iz našega sveta kot nekaj preživelega, kar ne pritiče sodobnemu človeku, obsedenemu od komunikacije, tehnologije, globalizma, ekologije itd. Vendar je lepota pomembna. Posebno v arhitekturi, saj so stavbe okoli nas ozadje našega življenja, vir lepote ter občutka pripadnosti in doma, v grdem, brezdušnem okolju pa odtujenosti in frustracij.

Zakaj ob stotinah knjig s tovrstno tematiko še ena knjiga o arhitekturi? Danes mnoga besedila o estetiki, umetnosti in arhitekturi v svoji »znanstveni« vnemi pogosto presežejo vse meje berljivosti in razumljivosti, svoj status pa gradijo na zapletanju enostavnega. Vendar ni resnice, ki je ne bi bilo mogoče povedati preprosto, je menil N. Tesla, zato so bile jasnost, osredotočenost na bistvo in jezikovna ekonomija moje glavno vodilo.

Pričujoče besedilo je zavestno zastavljeno esejistično, saj se esej tudi pri pisanju o arhitekturi in mestu izkaže kot najbolj neposreden način izražanja stališč ter polemiziranja s strokovnimi in družbenimi trendi. Kot tradicionalno odprta literarna oblika dopušča, poleg racionalnega in argumentiranega premisleka, tudi poetične, spominske in asociativne vložke, ki lahko poživijo suhoparno strokovnost. Knjiga je nekakšen preplet estetike, arhitekturne teorije, zgodovine in kritike, ki jo kot rdeča nit povezuje vprašanje lepote. Kompleksno tematiko skuša predstaviti kar se da preprosto in nazorno, toliko bolj, ker sem jo pisal kot arhitekt iz prakse. Dostikrat je izražena v prispodobah, ki nujno spremljajo vsako pisanje o umetnosti, hkrati pa želi slediti znanemu Voltairovemu pravilu, po katerem so piscu dovoljeni vsi stili, razen dolgočasnega. Po drugi strani skuša zapisano tudi kritično preseči ukleščenost v levičarske ideološke sheme, ki prevevajo našo

družbo, izobraževalni sistem, družboslovje, publicistiko in umetniško produkcijo. Te se izkazujejo predvsem v vrednotah, razumevanju ekonomije in zgodovine, skratka v lažnem naprednjaštvu, ki prikriva svoj totalitarni *pedigré*. Ideološka indoktrinacija bivšega totalitarizma se s poplavo kulturnega marksizma danes nadaljuje na vseh področjih kulture. Skozi prevrednotenje vrednot propagira izrojene ekscese, hkrati pa nostalgično poveličuje umetniške, arhitekturne in urbanistične »dosežke« propadlega režima.

Knjiga je razdeljena na pet delov, v katerih sem skušal zaobjeti kompleksno tematiko lepote in estetske odličnosti v arhitekturi v njeni filozofski, zgodovinski, umetnostni in aktualni »domači« dimenziji. Pri tem ne skrivam »konservativizma« svojih pogledov, ki je lahko, poleg »zdrave pameti«, še zadnji branik pred nesmisli sodobnih ideologij in umetnosti.

I. del je namenjen temeljnim pojmom estetike ter kritiki današnjega stanja v arhitekturi in umetnosti nasploh. Estetika na splošno velja za vejo filozofije, ki zadeva lepoto, čutenje, domišljijo, okus ter umetnost in njene vrednote. Od umetnostne teorije in zgodovine se loči predvsem po svojem splošnem, konceptualnem značaju ter posebnem analitičnem in argumentiranem načinu pojmovne razjasnitve, kar je v današnji zmedi v umetnosti in arhitekturi še posebej pomembno.

II. del je poizkus zgodovinskega orisa estetike zahodne arhitekture skozi stališča mislecev, ki so se ukvarjali z lepoto. V obsežni literaturi, ki jo je nakopičil čas, so zato glavna referenca filozofi, ki so od nekdaj razmišljali o arhitekturi, ter arhitekti, teoretiki in zgodovinarji, ki so motrili pomembne téme umetniškega ustvarjanja in lepote ter bistveno prispevali k filozofskemu premisleku arhitekture. V tem delu skušam orisati ključne pretvorbe, nihanja in zdrse v genezi arhitekturne estetike od antike do današnjih dni ter osvetliti razloge, ki so botrovali razkroju lepote v sodobni arhitekturi in mestu. Seveda je ta izbor subjektiven, pogojen z osebnimi pogledi, preferencami, védenjem in svetovnonazorsko usmeritvijo.

III. del obravnava tiste specifične pojme, izhodišča, zakonitosti, principe in procedure, ki arhitekturi in mestu zagotavljajo »objektivno« estetsko kvaliteto, to je lepoto. Gre torej za kompozicijo, ki je po mojem prepričanju poleg zgodovine uspešnih arhitektur preteklosti ključni moment arhitektovega delovanja pri koncipiranju in ustvarjanju arhitekture.

IV. del je posvečen urbani estetiki, posebej tistim vidikom, ki kljub različnim kontekstom in stalnim transformacijam skozi čas dajejo nekemu mestu šarm in lepoto.

V. del je komentar domače arhitekturne scene, njene sodobne produkcije, enoumnosti prevladujoče teorije (ideologije), krize vrednot in kriterijev ter odsotnost kritike, ki so jo zamenjali samopromocija, zavračanje tradicije, brisanje identitete itd.

V zaključku strnem glavne razmisleke o bodočnosti lepote, današnjem stanju arhitekture, možnostih in smereh njene prenove ter vloge pri ohranjanju narodove identitete.

Knjiga je ilustrirana z risbami. Fotografije, ki imajo bolj naglašen scenografski učinek, bi pri izbranem spremljevalnem značaju in majhnih velikostih delovale manj nazorno. Za zastavljeni namen risba nudi boljše možnosti predstavitve idej, oblik in prostorov arhitekturnih objektov, saj izpostavi bistvene poteze, efemerno in obrobno pa odmisli.

I

Stanje stvari in temeljni pojmi

Uvod

Sodobna kultura je v dekadenci. Čeprav ni bilo še nikoli napisanih, razstavljenih in zgrajenih toliko del, se zdi, kot da hodimo, od filozofije do arhitekture, po eni sami veliki plitvini kjer kraljujejo plehkost, cenenost in nesmisli. Ker miselnih in estetskih kriterijev ni več, je umetnost lahko vse, arhitektura je lahko vse, predvsem marketing, ki sledi željam trga, glavnega vodila dominantne arhitekturne paradigme. Njena teoretska izhodišča so v tem »tekočem času«, kot pravi Zygmunt Bauman, postala praktično neulovljiva, prastaro umetnost gradnje pa ogroža erozija, ki spodjeda njene temelje, njen smisel in identiteto. Tudi lepote ni več med njenimi cilji. Tiste lepote, ki so ji nekoč prerokovali, da bo »rešila svet«, in ki jo skušamo danes neuspešno in obupano »reševati pred svetom«. Reševati, kar so sodobni nihilizem, globalizem in potrošništvo zavrgli, tj. odnos do prostorskega in kulturnega konteksta, odnos do krajine, mesta in zgodovine, odnos do monumentalnega in sakralnega, odnos do prostora, svetlobe in lepote. Zakaj in kako je prišlo do takega stanja v sodobni kulturi, posebej v likovni umetnosti in arhitekturi?

Auguste Rodin, Mislec (80. leta 19. stol.)

Današnji čas splošnega relativizma, razkroja meril in vrednot, etike in morale zaznamuje hkrati tudi popolna estetizacija vseh vidikov življenja. Kljub temu ostaja lepota prava redkost, opustitev estetskih meril pa omogoča prevlado provokacij, cenene šokantnosti, votlih efektov in cinizma. V sodobni umetnosti, kjer prevladujeta praznina in absurd, se pojavljajo ekscesi, katerih edini cilj je osupniti gledalca. Ti se brez slabe vesti razglašajo za genialnosti, za govorico 21. stoletja.

Najbolj strašljiva pa je izguba »smisla«, kar priznavajo tako umetniki kot številni kritiki in teoretiki. Za tako stanje velik del krivde tiči v odsotnosti estetske presoje in vrednotenja. To sta, po prevladujočem mnenju potrošniške miselnosti in masovne kulture, nedokazljivi subjektivni mnenji brez pomena. Nobenega dvoma ni, da gre za globoko krizo, iz katere je izhod mogoč le s spremembo smeri, najprej pa s ponovno vpeljavo estetske presoje in vrednotenja, ki bi v tej zmešnjavi razločila umetnost od efekta, lepoto od kiča, pristno od ponarejenega, izvirno od epigonstva.

Relativizem, umetnost in arhitektura

Globoke krize v umetnostih, arhitekturi in kulturi nasploh ne moremo razumeti ločeno od splošnega stanja duha v družbi, ki ga F. J. Contreras in D. Poole

(*Nova levica in krščanstvo*, 2015) posrečeno imenujeta *relativizem*. To lažno moralno pojmovanje izhaja iz napačnega načela, da je za resnično svobodno osebo najpomembneje, da ne verjame v nič, saj vera, načela, moralni sistemi in prepričanja le omejujejo našo svobodo. Relativizem se predstavlja v zapeljivi preobleki poveličevanja svobode in ustvarjanja lažnih pravic, napaja pa se v brezbrižnosti in lagodnosti potrošniške družbe. Levica, ki je s socializmom v 20. stoletju doživela polom, je družbeno-ekonomsko revolucijo zamenjala z moralno-kulturno, ki jo zagovarja »nova levica«. Revolucija se tako iz »izgubljenih« tovarn seli v šole, kulturne institucije, medije itd. Namesto gospodarskega izvaja kulturni projekt družbenega inženiringa+ na področjih družine, zakonske zveze, spolov, šol, radikalnega gledališča, galerij, medijev itd. Sistem vrednot, zasidranih v judovsko-krščanski tradiciji, ki prežemajo značaj zahodnih družb, skuša relativizem uničiti in ga nadomestiti z ničejanskim prevrednotenjem in obrnjeno lestvico vrednot, menita Contreras in Poole. Ta ideologija, ki izvira iz frankfurtske šole kulturnega marksizma (M. Horkheimer, T. Adorno, H. Marcuse itd.), je po drugi vojni okužila glavnino družboslovja in humanistike na zahodu, še posebej pa pri nas. Je nekakšen križanec Marxa in Freuda, po katerem so spol, rasa, družina, tradicija, narod, morala itd. družbeno konstruirane kategorije, s katerimi »razredni sovražnik«, normalni beli človek zahodne civilizacije, »zatira« mavrične obrobne skupine (istospolni, feministke, temnopolti, muslimani itd.). Ta agenda tudi vneto zagovarja multikulturnost in podpira migracije ter spodkopavanje nacionalne in rasne identitete. V uničujoči kritiki ideologov »nove levice« je R. Scruton (*Fools, Frauds and Firebrands*: *Thinkers of the New Left*, 2016) briljantno razkril vse nesmisle in prazno retoriko tovrstnega razmišljanja, hkrati pa neverjetno popularnost teh mislecev v zahodni akademski sferi, da o našem družboslovju sploh ne govorimo.

Antonio Gramsci (1891–1937)

Herbert Marcuse (1898–1979)

Umetnost brez cilja in razkroj lepote

Med posledicami relativizma je tudi razkroj lepote in njena nadomestitev z *izvirnostjo* in *šokom*. Kar je bilo že narejeno, je postalo nepomembno, umetnik pa se zdi toliko boljši, kolikor bolj je izviren, zato ne preseneča, da velikemu delu sodobne umetnosti manjka razumljivih pomenov. Ljudje je namreč ne razumejo prav zato, ker je brez pomena. Ta proces poteka že od začetka 20. stoletja, ko so resna atonalna glasba brez harmonije in melodije, modernistična arhitektura in abstraktno slikarstvo pod pretvezo razbijanja kanonov in novih načinov izražanja začeli tekmovati v bežanju od lepote. Tako smo v sodobni likovni umetnosti priča pravim orgijam ogabnosti, kjer nam razpadajoče živali, iztrebke, zgubano plastiko itd. kažejo kot umetniška dela. Najnovejši primeri nagrajevanja tovrstnih del (npr. dojenje psov, rezanje zastave, gledališke predstave) iz naših logov kažejo na vsesplošno razširjenost teh pojavov.

Tudi umetnostna zgodovina se po letu 1970 osredotoča predvsem na zgodovinski, socialni in politični kontekst, »multi-kulti« ideologijo, teorijo spola itd., lepota, ki ostaja v ozadju, pa je pridobila negativen priokus pobega od problemov

Piero Manzoni, Merda d'artista No. 066 (1961)

sveta. Pod pritiskom izbire med estetskim zadovoljstvom in političnim angažmajem so v tem času številni umetniki lepoto zamenjali za militantni politični aktivizem, kar spodbujajo tudi večinski levi mediji, ki poleg šolstva »skrbijo« za ideološko indoktrinacijo in poneumljanje naroda. Tudi »nacionalka« (TVS) s svojim »informativnim« programom ter oddajami, kot so: *Kultura*, *Studio City*, *Osmi dan* in *Platforma* z izborom in komentarji izkazujejo skrajno leva vrednostna, politična, etična in estetska stališča, kar je glede na »prisilno« financiranje nesprejemljivo. Lepota je ob tem povsem marginalizirana kot recidiv neke reakcionarne in preživete meščanske kulture.

Filozof Stefano Zecchi (*La bellezza*, 1990) meni, da je 20. stoletje izgnalo lepoto iz svoje umetnosti in jo namerno prezrlo tudi kot filozofsko vprašanje. Odgovorne naj bi bile predvsem avantgarde in gibanja, ki so hotela shajati brez lepote, katero so pregnala v območje efemernega in dekorativnega. Izkušnja lepote se je izgubila v ozadju, razkroj in nihilizem sta prevladala.

Zecchi opozarja, da zaton lepote v 20. stoletju izhaja tudi iz razgraditve umetniške forme, katere posledica je opustitev mimetične in reprezentacijske instance, ki je umetnost spremljala skozi stoletja. Lepota kot matrica smisla je tudi korelat okusa in ima svoje subjektivne, zgodovinske, kulturne, sociološke in politične konotacije, specifične za razne vrste umetnosti. Te sicer izgledajo spremenljive, čeprav so v svoji simbolični esenci stalnica. Avtor meni, da je vrnitev h koreninam lepote v umetnosti in mišljenju edina alternativa intersubjektivnosti relativističnega nihilizma, ki danes prevladuje v umetnosti in arhitekturi.

Stefano Zecchi (1945)

Dekadenca kot napoved zatona

Če primerjamo dela klasične umetnosti in arhitekture s sodobnimi ekscesi, se ne moremo izogniti občutku, da je z zahodno civilizacijo nekaj hudo narobe. Zdi se, da se uresničujejo napovedi Oswalda Spenglerja (*Zaton zahoda*, 1912, 2009), ki v svoji študiji ugotavlja, da imajo civilizacije svoj nepovratni življenjski cikel, v katerem rastejo in umirajo kot biološki organizmi. Zahod, ki naj bi kreativno fazo svoje kulture že doživel, sedaj tone v obdobje čutnosti in materialnega udobja, kateremu neizogibno sledi zaton. Spengler loči tri umetnostna obdobja (prazgodovino, mladostno ter zrelo kulturo in civilizacijo) ter analizira štiri kulture (egipčansko, antično, arabsko in zahodno). Ob tem ugotavlja, da le umetnost velikih kultur poseduje pravi, sebi lasten »veliki stil«. Ta se v zahodni civilizaciji pojavi po letu tisoč, romanska umetnost, gotika, renesansa, barok in rokoko pa so le posamezni stadiji tega enovitega stila. Najvišjo stopnjo zrelosti doseže v baroku in rokokoju, prve znake razkroja njene moči pa je zaznati že v klasicizmu in empiru. Za arhitekturo meni, da v antiki izhaja iz zunanjščine (dorski tempelj), zahodna, ki jo obvladuje »faustovski duh«, pa iz notranjščine navzven, kar naj bi dokazovala okna katedral. Kakorkoli, po skoraj sto letih Spenglerjeva prognoza ni izgubila aktualnosti, saj vse večja dekadenca v duhovni in umetniški sferi potrjuje njegove zle slutnje.

Oswald Spengler (1880–1936)

Kazalo

Predgovor (7)

I. del – Stanje stvari in temeljni pojmi

Uvod (13); Relativizem, umetnost in arhitektura (13); Umetnost brez cilja in razkroj lepote (14); Dekadenca kot napoved zatona (15); Kaj je umetnost? (16); Moderna umetnost – lépo, sublimno in razkroj forme (16); Absurdnost sodobnih vizualnih umetnosti (18); Kdo določa, kaj je umetnost? (18); Kakšne lastnosti opredeljujejo umetniško delo? (18); Arhitektura absurda (19); Kaj je gŕdo? (20); Estetika grdega (21); Kaj je arhitektura? (22); Ali je arhitektura umetnost? (22); Kolesarnica je stavba, katedrala je arhitektura (23); Kaj je lépo? (24); Vzvišeno oz. sublimno (24); Kaj je lépo v arhitekturi? (26); Estetska presoja arhitekture (27); Sodbe in »objektivnost« okusa (28); Funkcija, pripadajoča lepota in prosta lepota (29); Formalizem in »estetska« ali »arhitekturna« funkcija (29); Čutno-estetska soodvisnost v arhitekturi (30); Vrednote, potrebe in preference v arhitekturi (31); Kaj so ter kakšno vlogo in pomen imajo v okviru arhitekturnih vrednot estetske vrednote? (32); Prostorski in kulturni kontekst: iskanje identitete (33); Globalizacija arhitekture (34); Globalno in nacionalno v arhitekturi (34); Arhitektura; identiteta, narodna zavest in samopodoba (37); Slovenska identiteta in arhitektura (38); Red in kaos (40); Harmonija (41); Čas (42); Avtonomija arhitekture (43); Heteronomija arhitekture (43); Civilnost arhitekture (44); Racionalnost (45); Monumentalnost (47); Slikovitost (49); Tradicija in arhitektura (50); Duh časa (*Zeitgeist*) (51); Historicizem (52); Karl Popper in revščina historicizma (53); Arhitektura in ideologija (54); Slovenska arhitektura, ideologija in estetika (55); Modernizem – od sovražnika dediščine do zaščitenega spomenika (56); Risarji : Učenjaki – Ideologije v urbanizmu in arhitekturi (57); Filozofska izhodišča načrtovanja in vrednotenja (60); Marksizem, marksistični estetika in arhitektura (61)

II. del – Zgodovinski razvoj estetike arhitekture

Uvod (65); Antika – grška in rimska arhitektura (65); Lepota pri Platonu (66); Aristotelova *Poetika* (67); Estetika grške arhitekture (67); Plotin (68); Rimska arhitektura (69); Cicero, Plutarh in Longin (70); Rimski občutek za prostor (71); Vitruvij in njegova estetika (71); Dediščina antike – klasična tradicija arhitekture (72); Srednjeveška arhitektura – zgodnjekrščanska, romanska, gotska (73); Avrelij Avguštin (74); Simbolika v srednjeveški arhitekturi (75); Romanska arhitektura (76); Tomaž Akvinski (77); Gotska arhitektura (77); Srednjeveško mesto (78); Renesančna arhitektura (79); Filippo Brunelleschi (80); Michelozzo di Bartolomeo (81); Leon Battista Alberti (81); Donato Bramante (82); Michelangelo Buonarroti (82); Andrea Palladio (83); Manierizem (86); Mesto, tip, konstrukcija, forma – teorija klasične arhitekture (87); Estetika renesančnega mesta (87); Mesto kot umetniško delo (88); Baročna arhitektura in rokoko (89); Razvoj baročne arhitekture (90); Giacomo Barozzi da Vignola (90); Lorenzo Bernini (91); Francesco Borromini (92); Značilnosti baročne arhitekture in stavbni tipi (92); Baročna estetika – Blondel in Batteaux (93); Iznajdba okusa – Hutchenson, Hume, Diderot, Burke (94); Baročni urbanizem – Sikst V., Mansart, Le Nôtre, Wood (96); Neoklasicizem in romantika (97); Tip v arhitekturi (98); Étienne-Louis Boullée (99); Claude-Nicholas Ledoux (99); Jean-Nicolas-Louis Durand (100); Neoklasični urbanizem (101); Immanuel Kant (102); Estetika in arhitektura J. W. von Goetheja (103); Karl Friedrich Schinkel (104); Estetika neoklasične arhitekture (106); Arhitektura 19. stoletja (107); Georg Wilhelm Friedrich Hegel (108); Arthur Schopenhauer (109); Friedrich Wilhelm Nietzsche (110); Estetika Beaux-Arts arhitekture (110); Charles Garnier (111); Henri Labrouste (112); Inženirska estetika – nova lepota železa in stekla (112); Augustus Welby Northmore Pugin (114); John Ruskin (115); William Morris (115); Eugene Emmanuel Violet-le-Duc (116); Gottfried Semper (117); Alois Riegl in umetnostno hotenje (*Kunstwollen*) (118); Theodor Lipps in psihološka estetika (119); Wilhelm Worringer – abstrakcija in empatija (120); Otto Wagner (120); Wagnerjeva šola (121); Arts & Crafts arhitektura (123); Secesija – Art Nouveau, Jugendstil, Liberty (124); Ameriški prispevek – čikaška šola in Louis Sullivan (125); Frank Lloyd Wright (126); Adolf Loos (128); Arhitekturni tradicionalizem v Nemčiji (129); Arhitektura in nacionalna identiteta ob prelomu stoletja (130); 20. stoletje – estetika modernistične arhitekture (131); Avantgarde in zmagoslavje grdega (132); Kubizem in češka kubistična arhitektura (132); Futurizem in

dada (134); Ekspresionizem in Bruno Taut (134); De Stijl (135); Walter Gropius in Bauhaus (135); Ludwig Mies van der Rohe (136); Charles-Édouard Jeanneret – Le Corbusier (137); Ruski konstruktivizem (139); Modernizem – estetika, ideologija in socialni inženiring (140); *Arabendorf* in polemike o ravni strehi v Nemčiji 30-ih let (141); Očiščenje interierja za novega človeka (142); Bruno Zevi: sedem kriterijev kvalitetne arhitekture (142); Funkcionalizem in mednarodni stil (144); Tradicionalistična arhitektura od začetka stoletja do druge svetovne vojne (146); Tradicija in izkustvo (147); Slovenska tradicionalistična arhitektura (148); France Stelè in *Architectura Perennis* (148); Organska arhitektura – druga tradicija moderne (151); Alvar Aalto (152); Hans Scharoun (153); Estetika potrošništva v demokracijah druge polovice 20. stoletja (154); Martin Heidegger - *Gradnja, prebivanje, mišljenje* (154); Heinrich Tessenow (156); Louis Kahn in Heidegger (157); Brutalizem (158); Joseph Frank in »naključnost« v arhitekturi (159); *Super Normal* – občutki vsakdanjosti v oblikovanju (160); Hans-Georg Gadamer in pomen konteksta (161); Jan Mukarovsky in strukturalna estetika (162); Roman Ingarden (163); Semiološke analize – arhitektura kot jezik (164); Strukturalizem v arhitekturi (164); Socialistična estetika – od socrealizma do brutalizma (166); Postmodernizem (166); Regionalizem in kritični regionalizem (168); James Stirling (169); Robert Venturi – kompleksnost in protislovnost (170); Colin Rowe (172); Aldo Rossi in arhitektura mesta (173); Sodobni tradicionalizem in novi klasicizem (175); Leon Krier (176); Rob Krier (177); Novi urbanizem (*New Urbanism*) (177); Estetika preobilja in erozija lepega (178); Dekonstruktivizem (180); Kritika dekonstruktivizma (180); Arhitektura kot kult (182); Digitalni modernizem »zvezdniških« arhitektov (182); Rem Koolhaas (185); Minimalizem (187); Zgodovinski razvoj estetike arhitekture – sklepne misli (187); Znanilci razuma – kako naprej? (190); Roger Scruton: *Principi dobre arhitekture* (191); Rob Krier: deset tez o arhitekturi (192); Vittorio Gregotti: deset dobrih nasvetov (193); Dieter Rams: *Deset kriterijev dobrega oblikovanja* (194); Vittorio Magnago Lampugnani: 5 predlogov za gradnjo v negotovih časih (194).

III. del – Kaj zagotavlja arhitekturi estetske kvalitete?

Uvod, izhodišča, kriteriji (199); Arhitekturna teorija (199); Kreativnost in načrtovanje arhitekture – znanost in umetnost (201); Arhetipi in tipi (201); Definicije tipologije (202); Tip v arhitekturi (203); Tip in ustvarjalna svoboda (203); Kako se formira arhitekturni tip? (204); Arhitekturni elementi (205); Stena (205); Steber (206); Arhitrav (207); Lok (207); Zidni venec (207); Pilaster (208); Slop (208); Arkade (208); Kolonada (209); Stopnice (209); Hodniki (209); Streha (210); Odprtine na obodu (ostenju, lupini) – okna in vrata (211); Okna (211); Vrata (212); Portal (212); Rustika (212); Zatrep – timpanon in napušč (213); Atika in podnožje (213); Balustrade (213); Tlak (214); Strop (214); Obok (214); Geometrija (215); Tloris – regulator arhitektonske kompozicije (216); Sestavljanje prostorov v prostorski sistem (216); Kompozicija (217); Sistemi kompozicije (219); Enovitost kompozicije (220); Kompozicija in arhitekturni tip (221); Arhitekturni tip in kompozicijska pravila (221); Kompozicijski principi (222); Bližina (222); Aksialnost (222); Prostorske silnice (223); Ograditev – notranje dvorišče kot kompozicijski princip (223); Princip inkorporacije (224); Frontalnost in rotacija (224); Princip tečaja (225); Kompozicija danes (225); Kolektivna forma – megastruktura in grupna forma (225); Tehnike invencije dekonstruktivizma (226); Metafora (226); Nenavadnost (227); *Between* (227); Diagram (227); Razgradnja in seznam (228); Prekrivanje (228); Približevanje (229); Kontrast (229); Kritika dekonstruktivističnih principov(229); Klasična tradicija arhitekture (230); Filozofske osnove klasične arhitekture (231); Značilnosti klasične arhitekture (232); Simetrija (232); Stopnjevanje (232); Hierarhija (232); Umerjenost (232); Osnovne prvine arhitekture (233); Namembnost (smoter, funkcija, uporabnost) arhitekture (234); Prostor (235); Prostor in antiprostor (236); Gmotna lupina (ostenje) arhitekture in površine oboda (237); Oblika (forma) (238); Kompaktna, fragmentarna in deformirana forma (239); Členjenost in enovitost stavbnega volumna (239); Stavbni volumen – pročelja, vogali, stik s terenom in dotik neba (240); Masivnost in izvotlenost – polno in prazno (241); Pravilnost – nepravilnost, pravilo in izjema (241); Enostavno in kompleksno (242); Ritem (243); Proporcioniranje (244); Fasada (246); Simetrija (somernost) (248); Ravnotežje (ravnovesje) (249); Hierarhija (249); Kontrasti (250); Merilo (251); Material, teža in svetloba (252); Tektonika (253); Lahkotnost in transparentnost (253); Plastika in okrasje (254); Ornament in dekor (255); Detajl (257); Svetloba in senca (258); Barva v arhitekturi (258); Lokaliteta, kontekst in *genius loci* (259); Arhitektura v kontekstu – novo v obstoječem (259); Arhitektura dozidave, nadzidave in prenove (261); Karakter – značaj arhitekture (262); Narava, krajina, organsko (264); Stil (265); Trajnost (266); Stavbna tipologija in tipološki proces (267); Zgodovinski razvoj

koncepta tipa (268); Tip prostostoječe hiše (270); Tip hiše na dvorišče (271); Tip hiše v vrsti (273); Tipologija nebotičnika (273)

IV. del – Estetika mesta

Uvod (279); Kakšno je pravzaprav lépo mesto? (279); Urbana forma – prostorske prvine mesta (280); Tematske strukture – stanovanjske zazidave (281); Netematske strukture – monumenti in javne stavbe (282); Prostor – osnovni medij urbanizma (283); Elementi mestnega prostora – ulica, trg, stavbni blok, mestna četrt (283); Ulica (283); Trg (284); Stavbni blok (284); Mestna četrt (285); Morfologija (285); Tekstura (286); Tipične urbane morfologije (287); Zakonitosti vizualne percepcije (288); Figura in ozadje (290); Urbana kompozicija – tip in kontekst v oblikovanju mesta (290); Teritorialna dimenzija in mestna silhueta (291); Oblikovno razrešena, dovršena forma (292); Kompleksnost in raznolikost (292); *Genius loci*, simbolizem in kolektivni spomin mesta (293); Prelomi v formiranju sodobnega mesta (294); Značilnosti in kritika modernističnega mesta (295); Principi rasti in strukturiranja mestnega prostora (296); Zgostitev urbanega tkiva (297); Teoretiki urbane estetike (298); Camillo. Sitte: *Umetniško oblikovanje mesta* (299); Joseph Stubben: *Der Städtebau* (299); Raymond Unwin: *Town Design in Practice* (300); Gordon Cullen: *Townscape* (300); Kevin Andrew Lynch: *The Image of the City* (301); François Henry Spoerry – Port Grimaud (301); Mesto kot zgodovinski fenomen – Rossi, Rowe, brata Krier, IBA (Interbau) (302); Snovanje mestnega prostora (304); Kamnito mesto Léona Kriera (305); Mesto kolaž Colina Rowa (306); Elementi, strategije in taktike oblikovanja mestnega prostora (307); Marco Romano – estetsko mesto (308); Ulice (309); Trgi (310); Sekvence in gramatika (311); Kaj naredi neko mesto lépo? (311); Lepota mesta – sklepne misli (312)

V. del – Slovenska arhitekturna scena

Uvod (317); Estetski profil Slovenije (317); Povojni preobrat (317); Novi človek – sprememba narodnega značaja (318); Estetika realnega socializma (319); Socialistična urbanizacija in arhitektura (320); Leta po osamosvojitvi – tranzicija (321); Kultura večinskega okusa (321); Tranzicijska urbanizem in arhitektura (322); Obleka naredi človeka (323); Obnašanje in navade – po sledeh urbane kulture (323); Kako naprej? – Globalnost in tradicija (324); Arhitekturna kritika in kriza kriterijev (325); Inovacija (326); Inovacija, invencija in tip (327); Splošni kulturni parametri presoje (328); Vrednotiti arhitekturo (329); Kako presojati? (329); Vsaka arhitektura je javna (330); Kakšne vrednote? (331); Pet let slovenske arhitekture (331); Erozija sodobne globalne arhitekture (333); Svetle izjeme (333); Zakaj potrebujemo zakon o arhitekturi? (333); Na Bienale z »vesoljsko« arhitekturo (334); Kaj je z lepoto v arhitekturi (334); Mesarski most (335); Novi most (336); Duh časa proti duhu kraja (336); Staro in novo (337); Urbanost niso le veselice (338); Prenos vzorov (338); Natečaj za Spomenik žrtvam vseh vojn – napačna izbira (339); Obstoječe stanje – ugotovitve, odločitve in rešitev (339); Napačno branje mesta – napačna izbira (339); Primerjava izbranega in drugouvrščenega elaborata (341); Neutemeljeni očitki (341); Posvetilni napis (342); Bodoča ureditev Južnega trga (342); Namesto zaključka (343); Vila ali razstavna vitrina? (343); Uvod (343); Steklena hiša (343); Tipologija urbane vile (344); *Matematika idealne vile* (344); Vertikalnost forme in horizontalnost arhitekture (345); Fasada je obraz hiše (345); Prostorski in kulturni kontekst (346); Estetika (346); Vsaka arhitektura je javna (346); Namesto pravil neomejena kreativnost) (347); Skupno v skupnosti – zadružni domovi v Benetkah (347); Sklepne ugotovitve in kako naprej (350)

Literatura (352)

Marko Cotič
Arhitektura in lepota
Eseji o estetiki arhitekture

Risbe: Marko Cotič
Recenzijski pregled: Aleksander S. Ostan
Urednika: dr. Jernej Kusterle in dr. Tanja Ozvatič
Oprema in prelom: Jana Randl

Izdala in založila:
Društvo Mohorjeva družba in Celjska Mohorjeva družba, d. o. o.
Za založbo:
predsednik Lojze Kozar in ravnateljica dr. Tanja Ozvatič

Celjska Mohorjeva družba, Prešernova ulica 23, 3000 Celje, Slovenija
www.mohorjeva.org

Natisnila tiskarna Dravski tisk v 300 izvodih.
Celje 2024

39,50 €

9 789612 786830